

KAMU SPOTU VE STK'LAR

VAKA ANALİZİ

2011-2012 döneminde radyo ve televizyon kanallarında sıkça rastlanan kamu spotu uygulaması, başvuru süreci, tavsiye kararlarına yönelik STK deneyimleri ve kamu spotlarının yayınlanmasında görülen farklı uygulamalar dikkate alınarak incelenmektedir.

KAMU SPOTU NEDİR?

Kamu spotu, Kamu Spotları Yönergesi'nin 3(c) maddesine göre "kamu kurum ve kuruluşları ile dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarınınca hazırlanan veya hazırlatılan ve Üst Kurul tarafından yayınlanmasında kamu yararı olduğuna karar verilen bilgilendirici ve eğitici nitelikteki film ve sesler ile alt bantları" anlamına gelmektedir. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun'un, 10(5) maddesi gereğince Üst Kurul tarafından tavsiye edilen kamu hizmeti duyuruları ücretsiz yayınlanır ve reklam sürelerine dâhil edilmez.

Kamu spotu uygulaması, STK'ların dikkat çekmek istediği konularda farkındalık yaratma ve iletişim çalışmalarında kullanabilecek etkili araçlardan biridir. Çevre, eğitim, sağlık, kadın hakları, fiziksel ve zihinsel engelliler gibi çeşitli alanlarda çalışan STK'lar proje ve kampanyalarını daha geniş kitlelere duyurarak farkındalık yaratma ve kaynak geliştirme çalışmaları kapsamında kamu spotu başvuruları yapmaktadır. Duyuru ve tanıtımlarını televizyon ve radyo kanallarında reklam olarak yayınlamak için yeterli

kaynaklara sahip olmayan birçok kuruluş, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na (RTÜK) başvurarak bu duyuruların kamu spotu olarak yayınlanması için tavsiye edilmesi yoluna başvurabilmektedir. Kamu spotu olarak tavsiye edilen yayınlar reklam süresinden yani ticari yayından sayılmamakta, bu nedenle kamu spotu ibaresi taşıyan yayınların ücretsiz veya düşük ücretle yayınlanması teşvik edilmektedir.

RTÜK, 8 Ağustos 2012'de kamu spotu uygulamasıyla ilgili bir yönerge yayınlamakla uygulama esaslarına açıklık getirmiştir. Kamu Spotları Yönergesi¹ doğrultusunda kamu spotu belgesi almaya hak kazanan kısa filmler ve radyo anonsları STK'ların savunuculuk çalışmalarının geniş kitlelerle paylaşılabilmesi ve STK'ların kampanyalarına görsel ve işitsel medya aracılığıyla bağış çağrısı yapılabilmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Kamu Spotları Yönergesi, kamu spotlarının tavsiyesine ilişkin esaslar, başvuru koşulları, kamu spotlarının süresi ve geçerliliği konularını var olan mevzuat çerçevesinde düzenlemektedir.

İzleme Raporu kapsamında RTÜK'e yapılan bilgi edinme başvurusuna cevaben verilen bilgilere göre 2012 yılında Üst Kurul'a 183 adet kamu spotu başvurusu yapılmıştır. Başvuranlar arasında merkezi kamu kurumları birimleri, yerel yönetim birimleri, bir şirket, hükümetler arası kuruluşlar, iki kent konseyi, STK'lar ve meslek odaları ile birlikler bulunmaktadır. Kamu spotu başvurulardan 148 tanesi kabul edilirken, 34 tanesi reddedilmiştir. Bilgi edinme başvurusuna verilen cevaba göre, 2012 yılı içinde dernek ve vakıflar 78 kamu spotu başvurusu yaparken, bunların 56'sı kabul edilmiştir. Kamu kurumlarının yaptığı 83 başvurunun ise 72 tanesi kabul edilmiştir.

Kamu kuruluşları ve STK'ların kamu spotu başvurularında spotun yayın amacını anlatan bir yazı ve spot filmin veya radyo anonsunun son halinin yer aldığı CD/DVD'yi RTÜK'e

¹ Kamu Spotları Yönergesi. RTÜK. Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2012. http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/icerikGoster.aspx?icerik_id=bb9dc728-3874-4fdd-917e-97891ecf334b

iletmesi gerekmektedir. Bu belgelere ek olarak, yardım toplama amacıyla hazırlanan yayınlar için gerekli izin belgelerinin de iletilmesi istenmektedir. Film ve ses kayıtlarının 45 saniye sınırını geçmemesi ve reklam içermemesi de Üst Kurul tarafından belirlenen kurallar arasında yer almaktadır. Yönergenin 4. maddesiyle, kamu spotlarının “toplumu ilgilendiren ve yayınlanmasında kamu yararı bulunan olay ve gelişmelere ilişkin konularda” hazırlanması istenmektedir. Başvurulara alınan olumlu cevaplar tavsiye niteliğinde olup; kamu spotu belgesi alan kuruluşların duyurularının reklam süresine dâhil edilmeden ücretsiz olarak yayınlanması önerilmektedir. Tavsiye kararı televizyon ve radyo kanallarına bir zorunluluk getirmemekte ve bu duyuruların yayınlanması durumunda kanallar/radyolar yayın saatlerine kendileri karar vermektedir.

Kamu spotları hizmet ettikleri amaçlar, vermek istedikleri alt mesajlar ve ait oldukları kuruluşlar sebebiyle pek çok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Kamu spotu belgesi alabilen kısa filmlerin demokratik, katılımcı ve çoğulcu alt mesajlar verip vermediği uzmanlar tarafından son dönemde tartışılmaya başlayan bir konu haline gelmiştir. Uzmanlar kamu spotlarının kamu yararına bilinçlendirici sonuçlar doğurabilmesi açısından, gizli reklam ve propaganda unsurları taşımayan filmlerin bu haktan yararlanması gerektiği yönünde fikir belirtmişlerdir. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji bölümünden Sevgi Özkan, “bir sosyal reklamın ardında gizli veya açık kişisel veya kurumsal bir çıkar ve propaganda olmamasının” bu tür görsel medya araçlarından elde edilmek istenen kamu yararı açısından önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda, son zamanlarda görsel medyada daha çok “hükümet icraatlarına dayanan kamu spotlarının” sosyal reklam gibi kamu yararı gerekçesiyle ücretsiz yayınlanması da eleştirmiştir.²

Yazılarında bu konuya yer vermiş olan köşe yazarlarının genel kanısı ise kamu spotlarının amacına uygun kullanılmadığı yönündedir. Yalçın Doğan Hürriyet gazetesindeki yazısında “işin özünde sivil toplum kuruluşları için düşünülen kamu spotlarına iktidardan fırsat kalmadığını” belirtmiştir.³ Kamu kuruluşlarına ait filmler söz konusu olduğunda uygunluk kriterlerin göz ardı edilebildiğinden bahseden Doğan, Adalet Bakanlığı'nın 45 saniyeyi aşan kamu spotunun yayınlanmaya devam etmesini de eleştirmiştir.

2011 ve 2012 yıllarında yapılan değişikliklerle, çeşitli bakanlıkların hazırladığı kamu spotlarının medya kanallarınca ücretsiz olarak “prime time” dilimine denk gelen 17.00-22.00 saatleri arasında ücretsiz olarak yayınlanması zorunlu tutulmuştur. Üst Kurul bu bakanlıkların hazırladığı ses ve görüntü materyallerini yayın esaslarına göre değerlendirmekte ve uygun görülenler yayın aşamasında kamu spotu ibaresini taşımaktadır. Bu konudaki hükümler incelendiğinde, zorunlu yayınların her birinin aylık en az doksan dakika yayınlanması ve bu yayınların en az otuz dakikasının 17.00 ile 22.00 saatleri arasında olmak üzere 08.00-22.00 saatleri arasında gösterilmesi/duyurulması zorunluluğu getirildiği görülmektedir.⁴

İzleme Raporu kapsamında görüşülen STK'lar, Üst Kurul'a yaptıkları başvuruların üç haftadan bir aya kadar değişen sürelerde cevaplandırıldığını belirtmektedir. RTÜK'ün kamu spotu olarak yayınlanmasını uygun görerek tavsiye ettiği spotlarının TV kanallarında ücretsiz olarak yayınlama imkânı bulan STK'lardan bazıları, filmlerinin ancak 02.00-04.00 saatleri gibi izleyici yoğunluğunun düşük olduğu saatlerde yayınlandığını belirtmiştir. Kanalların STK'ların kamu spotlarını geniş seyirci kitlelerine ulaştığı

² ‘Kamu Spotları’ Çocuklara Ne Veriyor? Radikal. Erişim Tarihi: 04 Ağustos 2012. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1096172&CategoryID=99>

³ Hayatımız ‘Kamu Spotu’. Hürriyet. Erişim Tarihi: 27 Eylül 2012. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/21562913.asp>

⁴ Zorunlu Yayınlar ile İlgili Kanun Maddeleri. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=5012eccd-4434-4285-878c-d7fb3f20b1eb

saatlerde gösterimi için ücret talep ettiği, ticari amaçlı reklam fiyatlarına kıyasla indirim yapılırsa da bu tutarların STK'lar için oldukça yüksek olduğu dile getirilmiştir.

Kamu spotu kabul edilen bir STK'nın yetkilisi spotun yayın koşullarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“RTÜK olur yazısı ile mecralara gönderilen yayınlar her ne kadar yayınlansa da izlenme oranı yüksek olan saatlerde yayınlanmamıştır. Ücretsiz yapılan çalışmalarda kanalın büyük kitlelere ulaştığı saatlerde yayına girmemiz maalesef mümkün olamıyor. Ücretli yapılmak istenilmesi durumunda da her ne kadar indirim almak mümkün gibi gözükse de verilen fiyatlar STK'lar için oldukça yüksek. Ücretsiz yayınlar genellikle sabaha karşı 02.00-04.00 gibi saatlerde yapılıyor.”

Yapılan araştırma sonucunda, bazı STK'ların kamu spotu başvurularının reddedildiği görülmektedir. 2011 yılında Mor Çatı Vakfı ile 17 kadın örgütünün 25 Kasım Uluslararası Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Günü nedeniyle televizyon kanallarında yayınlanması için çektiği *Kadına Şiddete Karşı 3 Film*⁵ başvuruları “toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı” olduğu gerekçesiyle RTÜK tarafından reddedilmiştir.⁶ RTÜK'ün karar gerekçesinde spot filmde geçen “erkekler ağlamaz, ağlatır” gibi ifadelerin erkeklerin tümünü kapsayan ve genellemeler içeren ifadeler olması sebebiyle toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olduğu belirtilmektedir.⁷ Yolsuzlukla mücadele alanında faaliyet gösteren bir STK ise 2011 yılında yaptığı başvuruya Üst Kurul'un gerekçe belirtmeyen bir yazıyla red cevabı verdiğini dile getirmiştir.

Kamu spotu olarak yayınlanmak üzere çekilen kısa filmler ile radyo anonslarının STK'lar için büyük bir maliyeti olduğu düşünüldüğünde, büyük özverilerle hazırlanan bu yayınların etkilerinin daha iyi bilinmesi açısından konunun araştırılmasında fayda görülmektedir. Kamu spotlarının STK faaliyetleri açısından etki ve veriminin araştırılmasının, geniş kitlelere ulaşmak için önemli bir fırsat olan medyanın daha etkili kullanılmasına da yardımcı olacağı düşünülmektedir. 2012 yılında çıkarılan yönerge ile kamu spotu uygulaması esaslarına açıklık getirilmiş olması sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilirken, kamu yararı tanımının bulunmadığı bir ortamda Üst Kurul'un başvuruları değerlendirmek için kullandığı kriterlerin açık bir şekilde paylaşılması sürecin şeffaflığı ve daha fazla STK'nın kamu spotlarının yayınlanabilmesi açısından önem taşımaktadır.

⁵ *Mor Çatı Videolarına RTÜK Engeli!*. CNN Türk. Erişim Tarihi: 13 Aralık 2011<http://video.cnntrk.com/2011/haber/12/13/mor-cati-videolarina-rtuk-engeli>

⁶ *RTÜK için Erkek Daha Eşit*. Bianet. Erişim Tarihi: 13 Aralık 2012, <http://bianet.org/bianet/bianet/134736-rtuk-icin-erkek-daha-esit>

⁷ *Kadına Karşı Şiddeti Kim Yapar?*. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Basın Açıklaması. <http://www.morcati.org.tr/tr/haber/41/KADINA-SIDDETI-KIM-YAPAR.html>